

To Ty decydujesz o samorządzie

Justyna Przedańska

Przywykliśmy już do istnienia samorządu terytorialnego, mniej więcej wiemy, do którego urzędu musimy się udać, jeśli chcemy uzyskać określony dokument, decyzję czy świadczenie pieniężne. Niestety wciąż jeszcze nie zakorzeniła się w nas myśl, że samorząd oznacza wspólnotę mieszkańców danego terytorium i że to my – mieszkańcy konkretnej jednostki samorządu lokalnego i regionalnego – mamy prawo decydować o kształcie swojego samorządu, o podejmowanych w nim inwestycjach, przeprowadzanych zmianach bądź zakresie wsparcia dla młodych rodziców, emerytów itd. Jednakże jest to możliwe tylko przy naszym zaangażowaniu i to na dwóch poziomach: 1) podstawowym, gdy uczestniczymy w wyborach samorządowych i świadomie wybieramy tych kandydatów do poszczególnych organów, których program wyborczy najbardziej nam odpowiada, oraz 2) zaangażowanym, gdy aktywnie partycypujemy w samorządowych procesach decyzyjnych, czyniąc z tego codzienną praktykę.

Pamiętajmy, że to samorzady są odpowiedzialne za dostarczanie zdecydowanej większości usług publicznych, dlatego od sprawności i polityki władz samorządowych zależy przede wszystkim jakość naszego życia. Warto mieć świadomość, że to w gminach i miastach (tych niewielkich, tych na prawach powiatu, jak i tych będących siedzibą województw) mieszkańcy mają przestrzeń do podejmowania inicjatyw społecznych, do przedsięwzięć kulturalnych, sportowych czy prozdrowotnych. Tutaj również setki tysięcy małych i średnich przedsiębiorstw prowadzą działalność gospodarczą, która jest najważniejsza dla naszej gospodarki.

A ponieważ nastał właśnie czas wyborczy, który zakończy się wyborami samorządowymi 7 kwietnia br., to warto dowiedzieć się, czego możemy oczekiwać, a także czego żądać od władz gmin, powiatów oraz województw samorządowych. W tym momencie warto zapytać o to kandydatów: na wójtów (burmistrzów, prezydentów miasta), na radnych do rad gmin, na radnych do rad powiatów oraz na radnych do sejmików województw; w wyborach samorządowych bezpośrednio wybieramy bowiem tych właśnie przedstawicieli.

Bezpieczeństwo

Gdy mówimy o bezpieczeństwie, każdy z nas może pomyśleć o różnym jego wymiarze: o bezpiecznych ulicach, bez wypadków z udziałem samochodów, o spokojnych chodnikach, parkach i skwerach, gdzie nie boimy się chuliganów, czy nawet o przystankach autobusowych/tramwajowych z ławkami, na których nie przebywają osoby nadużywające alkoholu i innych substancji odurzających lub osoby bezdomne.

Pamiętaj, że to władze samorządowe mają obowiązek zagwarantować bezpieczne życie mieszkańcom gminy, powiatu i województwa, że ustawy nakładają na samorzady zadania zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego, jak również kształtowania bezpiecznych przestrzeni. Podczas tej kampanii wyborczej zapewne kwestia poprawy bezpieczeństwa będzie pojawiać się w ulotkach wyborczych większości kandydatów do władz samorządowych.

Policja jest rządowa, ale starosta (a w miastach na prawach powiatu – prezydent miasta) pozostaje na swoim terenie jej zwierzchnikiem, co oznacza, że np. uzgadnia z komendantem wojewódzkim powołanie i odwołanie powiatowego komendanta policji. Starosta (prezydent miasta) nie może co prawda wydawać policji rozkazów, ale ma prawo wskazać miejsca szczególnie niebezpieczne, wymagające stałego nadzorowania. Gmina i powiat mogą pomóc wybudować lub wyremontować posterunek, kupić radiowóz, sprzęt komputerowy albo inne wyposażenie, jak również sfinansować policyjny etat czy akcje poprawiające bezpieczeństwo (np. „Szkoła wolna od narkotyków”).

Niektóre miasta/gminy mają swoje straże – ich funkcjonariusze mogą nakładać mandaty na kierowców lub handlarzy, odpowiadają za ład i porządek. Pamiętaj, że to samorząd sam decyduje o tym, czy chce mieć straż gminną/miejską. Nie zawsze istnienie takiej straży jest uzasadnione – czasem większy efekt przyniosłoby przeznaczenie pieniędzy na zwiększoną działalność policji.

Nie wierz kandydatowi, jeśli ci powie, że dzięki niemu gmina stanie się oazą bezpieczeństwa i spokoju, ponieważ jest to nierealne. Zapytaj go jednak o jego pomysły na poprawę bezpieczeństwa. Jeśli powie, że np. razem z nauczycielami, rodzicami i policjantami opracuje program monitorowania szkół przez policję i/lub wyspecjalizowane służby ochrony, to taki postulat możesz poprzeć, ponieważ jest on realny i pożyteczny. Poprawie bezpieczeństwa sprzyjają także organizacja zajęć pozalekcyjnych dla młodzieży czy skuteczna kontrola przestrzegania przepisów dotyczących sprzedaży alkoholu.

Możesz także żądać od kandydata, żeby dopilnował przeznaczenia finansów na wymalowanie pasów na jezdni, ochronę przejść dla pieszych przy szkołach bądź też lepsze oświetlenie parku, gdzie dochodzi do niebezpiecznych sytuacji lub zagrożone jest życie.

Warto wiedzieć, że gmina odpowiada za ochronę przeciwpowodziową (m.in. za dobry stan zabezpieczeń) oraz przeciwpożarową. Gmina powinna więc współpracować z ochotniczą strażą pożarną (której działalność w głównej mierze finansuje), a powiat ma współdziałać z państwowymi (zawodowymi) jednostkami straży.

Zapytaj kandydata:

- Czy zamierza wykupić dodatkowy czas patrolowania ulic, osiedli, parków przez policjantów pracujących w nadgodzinach?
- Ile dodatkowych etatów dzielnicowych powinien kupić samorząd? Czym będą zajmować się policjanci, których etaty zakupi gmina? Czy samorząd zabezpieczy się w umowie z policją, żeby te etaty nie zostały przesunięte do pracy biurowej?

- Czy i jak samorząd zamierza finansowo wspierać policję – poza tradycyjnym zakupem paliwa?
- Które miejsca niebezpieczne zostaną objęte monitoringiem i w jakiej formie (np. dodatkowe patrole, kamery)?
- Co kandydat zrobi, aby umożliwić mieszkańcom, policji oraz władzom samorządowym wspólne identyfikowanie zagrożeń i określenie zadań?
- Kiedy zostanie przedstawiony program współpracy policji, władz samorządowych i organizacji pozarządowych w dziedzinie profilaktyki w szkołach oraz na osiedlach czy w sołectwach?
- Czy samorząd będzie wspierał rozwój straży pożarnej (ochotniczej w gminach, zawodowej w powiatach)?
- Czy i kiedy zostaną opracowane plany przeciwdziałania różnego rodzaju zagrożeniom (np. powodzi)?
- Czy warto powołać straż gminną/miejską lub kontynuować jej działanie?
- Jak istnienie straży gminnej/miejskiej przekłada się na poziom bezpieczeństwa w gminie/mieście? Co mówią statystyki? Jakie są możliwości poprawy czy zmiany?
- Jakie zadania powinna realizować straż gminna/miejska?
- Jak kandydat zadba o poprawę bezpieczeństwa na drogach? W których miejscach pojawi się sygnalizacja świetlna, gdzie będą pasy i dodatkowe oznakowanie?
- Czy ulice i chodniki będą doświetlone całonocowo? W których miejscach? Jaka nastąpi zmiana w stosunku do stanu obecnego?
- Czy zostaną zbudowane (lub utwardzone, jeśli są) drogi dojazdowe z domów jednorodzinnych czy osiedli?

Ochrona zdrowia

W przypadku ochrony zdrowia samorząd właściwie nie jest podmiotem ani organizatorem, tylko raczej klientem lub nawet petentem administracji rządowej. Co prawda ochrona zdrowia (a w przypadku województwa i powiatu jest to także promocja zdrowia) znajduje się w katalogu zadań każdego samorządu, ale w rzeczywistości za system opieki zdrowotnej odpowiada władza rządowa. Czas niedawnej pandemii COVID-19, a obecnie jej skutki szczególnie mocno pokazują, że samorządy powinny mieć większy wpływ (i pokaźniejsze środki) na ochronę zdrowia.

Pamiętaj – za usługi medyczne płaci Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ). To także on decyduje o tym, w jakim szpitalu zamknąć czy otworzyć oddział. Władze samorządowe nie mają żadnego wpływu na politykę finansową NFZ. Choć powiatom podlegają szpitale powiatowe, a sejmikom województw – szpitale wojewódzkie, zaś gminy mogą prowadzić swoje niepubliczne przychodnie, to i tak nie od samorządów zależy polityka medyczna tych instytucji. Władze gminy, powiatu i województwa mogą zgłosić NFZ zapotrzebowanie na usługi medyczne i na specjalistów na swoim terenie, jednak nie mają żadnej pewności, czy zostaną z nimi podpisane kontrakty.

Warto przy tym wiedzieć, że samorząd odpowiada za majątek i organizację pracy placówek medycznych, ich restrukturyzację lub likwidację, może też z własnych pieniędzy oddłużyć szpital. Musi dbać o wyposażenie placówek, sprzęt, remonty, otoczenie pacjentów. Jeśli teren wokół szpitala jest zaniedbany, nie ma dogodnego i szybkiego dojazdu – to jest to wina władz samorządowych!

Samorząd powiatowy i samorząd województwa mają także wpływ na obsadzenie oraz odwołanie dyrektorów szpitali, a więc mogą wymuszać na nich skuteczną i efektywną pracę. Władze samorządowe powinny pilnować, by w ich szpitalu jakość usług nie była uzależniona od wręczanych łapówek.

Niedopuszczalne są przypadki odmowy przyjęcia do szpitala kogoś, kto ma skierowanie, nie wolno też odmówić przyjęcia do szpitala w razie wypadku.

Władze gminne i powiatowe powinny propagować zdrowy styl życia, np. poprzez budowę ścieżek rowerowych, siłowni na powietrzu, przeprowadzanie w szkołach okresowych fluoryzacji czy przesiewowych badań wad postawy, wzroku, uzębienia itd. Możesz żądać, żeby dzieci zostały objęte planowymi, ale też dodatkowymi szczepieniami ochronnymi, aby miały bezpłatny dostęp do dentysty. Masz prawo wymagać dostępu do dobrze wyposażonej i czynnej całą dobę apteki.

Zapytaj kandydata:

- Co zostanie zrobione, aby uległ skróceniu czas dojazdu pogotowia do pacjenta czy do poszkodowanych w wypadku?
- Jakie działania zostaną podjęte, aby lekarze pierwszego kontaktu byli stale dostępni dla swoich pacjentów? Kiedy pacjenci mogą korzystać z usług świadczonych przez pielęgniarki (położne) środowiskowe oraz czy dostęp do nich będzie łatwiejszy?
- W jakim stanie jest budynek, w którym znajduje się samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej (SP ZOZ)? Czy jest przystosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami? Czy pomieszczenia są czyste, wyposażone w środki do dezynfekcji oraz czy pacjenci mają gdzie usiąść? Jeśli nie, to jakie działania zostaną podjęte w tej sferze?
- Czy SP ZOZ jest wystarczająco wyposażony w podstawowy sprzęt diagnostyczny (np. EKG, ultrasonograf, szybkie testy do wykrywania wirusów, testy CRP)? Jeśli nie, co zrobią władze samorządowe, by zmienić tę sytuację?
- Czy mieszkańcy będą mieli możliwość zakupu leków w nocy lub w dni wolne od pracy? Czy skróci się czas oczekiwania na leki, których w danej chwili apteka nie posiada?
- Czy wszystkie dzieci w gminie zostaną objęte szczepieniami ochronnymi, także dzieci imigrantów? Czy będą miały bezpłatny dostęp do dentysty? Czy gmina zapewni przeprowadzanie w szkołach okresowych fluoryzacji oraz przesiewowych badań wad postawy, wzroku, uzębienia?
- Czy gmina będzie prowadzić programy profilaktyczne oraz działania promujące zdrowy styl życia? Czy zostanie przygotowany program rozwiązywania problemów alkoholowych? Czy będzie tolerowana sprzedaż alkoholu osobom nieletnim – a jeśli nie, to jakie działania w tym zakresie władze zamierzają podjąć?
- Czy kobiety ciężarne będą miały dostęp do stałej opieki lekarskiej i badań? Czy mogą liczyć na bezpłatną opiekę położnej po porodzie, a jeśli tak, to w jakim wymiarze? Czy przewiduje się bezpłatne konsultacje z doradcą laktacyjnym w szpitalu powiatowym i wojewódzkim, a także w gminnych SP ZOZ-ach, tak aby zwiększyć liczbę niemowląt karmionych piersią?
- Jakie działania proponuje kandydat w sytuacji, gdy określony szpital (powiatowy czy wojewódzki) nie cieszy się zaufaniem mieszkańców (chętniej wybierany jest inny, zdarzają się przypadki odmowy przyjęcia mimo skierowania lub nagłego wypadku, a pacjenci są zachęcani do wręczania łapówek)?
- Jakie wnioski zostały wyciągnięte z czasu pandemii COVID-19? Jakie działania postpandemiczne są obecnie podejmowane?
- Co samorząd robi w zakresie zapewnienia równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej, szczególnie gdy mowa o osobach z niepełnosprawnościami czy obłożnie chorych, którzy przebywają w domach?
- Jaką inicjatywę wykaże kandydat na radnego do rady powiatu w zakresie ustawowego zadania mającego na celu pobudzenie działań sprzyjających indywidualnej i zbiorowej odpowiedzialności za zdrowie i na rzecz ochrony zdrowia?

- Jak kandydat widzi rolę samorządu powiatowego w zakresie dostępu do bezpłatnej rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami?
- Czy samorząd powiatowy zwiększył liczbę ośrodków zapewniających leczenie odwykowe w związku z rosnącą grupą osób uzależnionych od alkoholu oraz środków odurzających? Co zamierza w tym kierunku zrobić?
- Z uwagi na gwałtowny wzrost zachorowań na depresję, a także podejmowane próby samobójcze wśród młodzieży – jakie działania w tej sferze zamierza podjąć kandydat na radnego do sejmiku województwa, ale też do rady gminy/miasta?

Ochrona środowiska

Każdego roku zauważamy anomalie pogodowe związane ze zmianami klimatycznymi. Nie na wszystko samorząd ma wpływ, jak np. na rządową politykę energetyczną. Jednak na bardzo wiele kwestii związanych z ochroną środowiska już tak! Czysta woda, zadbana zieleń, oczyszczone ścieki – to jedne z podstawowych obowiązków samorządu. Inwestycje i programy proekologiczne są i modne, i niezbędne, a samorządy przeznaczają na nie ogromne środki. Dlatego tym bardziej powinniśmy współdecydować o tym, jakie i gdzie powstaną nowe inwestycje proekologiczne.

Pamiętaj, że gminy mają obowiązek wyznaczania i utrzymywania wysypisk śmieci oraz odbioru posegregowanych odpadów. Muszą wystawiać osobne pojemniki na szkło, plastik, papier czy żywność. Utrzymanie własnego wysypiska jest kosztowne, dlatego warto inicjować tworzenie sieci międzygminnych czy powiatowych wysypisk, tak by skuteczniej przeprowadzać utylizację odpadów. Odpady można przecież wykorzystywać przy produkcji biogazów, kompostu oraz energii.

To od samorządów przede wszystkim zależy, czy dusimy się smogiem, czy przez to rośnie wśród nas liczba astmatyków oraz alergików. Czy w Twojej gminie inwestuje się w autobusy elektryczne? Czy Twoja gmina współfinansuje wymianę tzw. kopciuchów? Czy w Twoim mieście tworzy się strefy czystego transportu, tak aby ograniczyć wjazd pojazdów innych niż elektryczne, napędzane wodorem lub gazem ziemnym? Czy Twoja gmina inwestuje w odnawialne źródła energii?

Warto mieć świadomość, że gminy mogą promować na swoim terenie agroturystykę i rozwój rolnictwa ekologicznego, pomagać w promocji oraz sprzedaży zdrowej żywności i produktów lokalnych marek. Czy w Twojej gminie prowadzi się takie przedsięwzięcia? Samorządy powinny dbać o tereny zalesione, kontrolować budowy w lasach i nad jeziorami, ostrożnie wydawać zezwolenia na budowę, żeby nie pozbawiać się gruntów leśnych.

Pamiętaj, że nie tylko samorząd gminny ma obowiązki w zakresie dbania o ochronę środowiska. To sejmik województwa uchwała wojewódzki program ochrony środowiska, program ochrony powietrza na terenie całego województwa, może też dla terenu województwa bądź jego części określić rodzaje lub jakość paliw dopuszczonych do stosowania, a w ten sposób zapobiegać negatywnemu oddziaływaniu na środowisko lub na zabytki, jak również może tworzyć programy ochrony środowiska przed hałasem dla tych terenów (poza aglomeracjami oraz drogami czy lotniskami), na których poziom hałasu przekracza dopuszczalną normę.

Inwestycje w ochronę środowiska są kosztowne, ale istnieje wiele możliwości uzyskania wsparcia na ich prowadzenie (m.in. gminne, powiatowe i wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, środki z Unii Europejskiej – czy Twój samorząd z nich korzysta?).

Budowa społecznej świadomości dotyczącej konieczności ochrony klimatu jest żmudna, ale niezbędna. Samorządy mogą podejmować działania także poprzez organizację warsztatów, konkursów plastycznych dla dzieci i młodzieży, specjalnych dni o tematyce proekologicznej; mogą zapraszać do współpracy osoby, które na co dzień popularyzują wiedzę na temat środowiska naturalnego.

Zapytaj kandydata:

- Czy w gminie obowiązują: miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego i program ochrony środowiska? Czy uchwały o zasadach utrzymania czystości i porządku na terenie gminy są przestrzegane? Co zrobić, żeby tak było?
- Jakie działania powinny być podjęte, aby wspierać rozwój agroturystyki i rolnictwa ekologicznego?
- Co zrobić, żeby gmina w większym zakresie korzystała z odnawialnych źródeł energii (woda, słońce, wiatr, biomasa)? Czy kandydat głosowałby za rozwiązaniami w tej dziedzinie, gdyby oznaczało to wyższy koszt dla mieszkańców?
- Jakie inwestycje ekologiczne są pilne i z jakich źródeł powinny zostać sfinansowane? Na jakie cele będą przeznaczane pieniądze z budżetu gminy, powiatu czy województwa?
- Co może zrobić samorząd dla poprawy jakości wody pitnej (czystości jeziora, rzeki)?
- Jak rada powiatu może wpłynąć na ograniczenie hałasu?
- Jak kandydat ocenia świadomość ekologiczną mieszkańców oraz jakie działania edukacyjne zamierza inicjować i wspierać?
- Czy kandydat zamierza wspierać budowę ścieżek rowerowych oraz siłowni na powietrzu?
- Czy powinno się zwiększyć kary za zanieczyszczanie i degradację środowiska? A jeśli tak, to jaki wymiar powinny one mieć?
- Czy mieszkańcy mogą liczyć na współfinansowanie gminy w zakresie podłączenia budynków mieszkalnych do kanalizacji, przy likwidacji szamb? Czy planowana jest budowa lub modernizacja oczyszczalni ścieków oraz spalarni odpadów?
- Czy w Twojej gminie prowadzi się punkty selektywnej zbiórki odpadów komunalnych i/lub mobilne punkty odbioru elektroodpadów albo innych frakcji odpadów?
- W jaki sposób kandydat przyczyni się do prowadzenia racjonalnej gospodarki wodami opadowymi? Jakie działania zamierza podjąć w miesiącach letnich, kiedy coraz częściej doświadczamy długotrwałych susz?
- Czy w gminie do oświetlania ulic i parków wykorzystuje się latarnie zasilane bateriami słonecznymi?
- Czy przewiduje się umieszczanie ładowarek przy obiektach użyteczności publicznej, tak żeby wspierać elektromobilność?
- Czy na budynkach należących do gminy można zainstalować panele fotowoltaiczne? A jeśli mieszkańcy danej wspólnoty mieszkaniowej także chcieliby obniżyć rachunki za prąd, to czy mogą liczyć na pomoc w bezpłatnym punkcie doradztwa energetycznego?
- Zgodnie ze strategią Unii Europejskiej na rzecz różnorodności biologicznej do 2030 roku miasta powyżej 20 tys. mieszkańców muszą przygotować plany zazieleniania swoich terytoriów – co kandydat wie na ten temat? Czy w moim mieście opracowuje się taki plan? Które osiedla i w jaki sposób zostaną nim objęte? Czy tam, gdzie mieszkam, przewiduje się powstanie skweru, zasadzenie drzew? W jaki sposób realizuje się miejski plan adaptacji do zmian klimatu?
- Po każdej ulewie te same ulice są zalewane i nieprzejezdne. Jak kandydat zamierza rozwiązać ten problem?
- Czy będą wspierane oddolne inicjatywy proekologiczne? Jaki budżet zostanie przeznaczony na pomysły związane z ochroną klimatu zaproponowane przez mieszkańców?

- W jaki sposób kandydat na radnego do sejmiku województwa zamierza zapobiegać negatywnemu oddziaływaniu na środowisko lub na zabytki znajdujące się na terenie województwa?
- Na co kandydat na radnego do sejmiku województwa zamierza przeznaczyć pieniądze z opłat za korzystanie ze środowiska? Który wojewódzki fundusz chce wspierać?

Oświata

Mówi się, że oświata to serce polskiego samorządu lokalnego. Zapewnienie dobrych warunków nauki Twoim dzieciom to jeden z najważniejszych obowiązków gminy i powiatu. Mimo że zadanie zapewnienia edukacji jest niezmiennie, to zmieniają się warunki i okoliczności jego realizacji. Choćby obecna wojna w Ukrainie wpływa na zwiększenie w szkołach liczby dzieci z rodzin imigrantów.

Gminie podlegają szkoły podstawowe, a powiatowi – licea, szkoły artystyczne, specjalistyczne, technika, szkoły zawodowe i specjalne. Z kolei samorząd województwa ma obowiązek prowadzić zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli oraz szkoły o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym.

Samorząd musi szkoły remontować, wyposażać je nie tylko w meble, ale też we wszelkie możliwe pomoce naukowe, dbać o bezpieczeństwo w szkole i wokół niej, a więc np. współpracować z policją w zwalczaniu narkotyków. Gminom podlegają przedszkola oraz żłobki. Mogą również prowadzić świetlice dla dzieci, do których przychodzą one prosto po szkole, żeby zjeść ciepły posiłek, odrobić lekcje i uprawiać sport.

Radni współdecydują o wyborze dyrektora, a wiadomo przecież, że dobry, rzutki dyrektor może wiele zrobić dla szkoły czy przedszkola. Radni mogą z budżetu gminy i powiatu dać pieniądze na podwyżki pensji nauczycielskich, na doskonalenie zawodowe nauczycieli, zwiększenie liczby godzin na lekcje języków obcych, prowadzenie dodatkowych zajęć sportowych lub na naukę logicznego myślenia, a także finansować zajęcia pozaszkolne dzieciom z rodzin zagrożonych alkoholizmem czy przestępczością.

Nie wierz kandydatowi, jeśli ten obiecuje, że wybuduje w szkole basen albo stadion, a gmina jest niewielka i biedna. Ale jeżeli chce wyposażyć pracownię komputerową, to takie zobowiązanie jest cenne i realne. Zwłaszcza że istnieją możliwości sfinansowania takiego przedsięwzięcia np. ze środków Unii Europejskiej.

Zapytaj kandydata:

- Czy gmina powinna posiadać strategię rozwoju oświaty? Kto ma uczestniczyć w jej przygotowaniu? Jakie cele lokalnej polityki oświatowej kandydat uważa za najważniejsze?
- Czy kandydat zamierza regularnie spotykać się z przedstawicielami społeczności szkolnej? Co mogą zrobić władze, aby wspierać udział rodziców i uczniów w życiu szkoły? Czy w niektórych decyzjach podejmowanych przez samorząd powinni brać udział dyrektorzy szkół, rady szkolne, samorządy uczniowskie, rady rodziców?
- Jakie działania podejmie gmina, powiat czy województwo, aby szkoły uwzględniały w swoich programach potrzeby lokalnego i regionalnego rynku pracy?
- Czy w związku z niżem demograficznym będzie konieczność zamykania szkół? Jeśli tak, to których i na podstawie jakich kryteriów będą podejmowane decyzje?
- Czy budynki szkolne będą remontowane? Czy powstaną nowe obiekty sportowe? Czy wszystkie szkoły zostaną wyposażone w pracownie komputerowe z dostępem do internetu?

- Czy szkoły w danym samorządzie otrzymają nowe pomoce naukowe? Czy po długich latach zaniedbania zostaną wyposażone w nowe pracownie chemiczne, fizyczne, geograficzne, tak żeby dzieci mogły aktywnie uczestniczyć w procesie przyswajania wiedzy?
- Czy wyniki egzaminów po szkole podstawowej są niższe od średniej krajowej? Jak władze powinny motywować szkoły do osiągania lepszych wyników? Czy szkoły uczestniczące w programach edukacyjnych (np. Socrates Unii Europejskiej) będą mogły liczyć na dodatkowe wsparcie?
- Czy nauczyciele będą mieli możliwości rozwoju zawodowego? Czy samorząd województwa zamierza powołać nowe placówki doskonalenia dla nauczycieli? Czy samorządy różnych szczebli będą finansować szkolenia dla kadry nauczycielskiej?
- Co władze gminy oraz powiatu zrobią na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży? Czy samorząd będzie wspierał programy stypendialne?
- Czy wszystkie dzieci będą miały możliwość nauki języka angielskiego w szkołach publicznych? Czy zajęcia językowe zostaną wprowadzone również w przedszkolach publicznych?
- Czy będą finansowane zajęcia dodatkowe? Kto powinien decydować o ich rodzaju i tematyce? Czy samorządy powinny wspierać uczniów mających kłopoty w nauce? Czy dzieci zdolne będą mogły rozwijać swój potencjał?
- Czy liczba miejsc w przedszkolach umożliwi wszystkim chętnym rodzicom posyłanie tam dzieci? Jeśli nie, to co władze gminy zrobią w tej sprawie?
- Czy warunki dotyczące kształtowania sieci szkół uwzględniają np. drogę dziecka do szkoły albo maksymalny czas dojazdu w przypadku dowożenia do placówki oraz maksymalną liczebność klas? Czy w gminie przewiduje się łączenie klas różnych poziomów?
- Jakie kandydat przewiduje działania w zakresie integracji dzieci z rodzin imigrantów, np. dotyczące dodatkowego wsparcia w nauce języka polskiego?

Pomoc społeczna

Samorząd musi służyć nie tylko mieszkańcom młodym, zdrowym i aktywnym, lecz także osobom starszym, z niepełnosprawnościami czy bezradnym życiowo. Gminie podlegają gminne (miejskie) ośrodki pomocy społecznej, a powiatom – powiatowe ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie. Ich rola nie może ograniczać się do wypłaty zasiłków pieniężnych i rzeczowych dla rodzin biednych. Samorządowi pracownicy socjalni powinni wiedzieć o każdej rodzinie, w której dzieje się źle. Ich również należy lepiej wynagradzać, tak żeby angażowali się w pomoc osobom wykluczonym i potrzebującym pomocy.

Samorządy mają mało pieniędzy nawet na wypłacanie ustawowych zasiłków. Nie mogą nimi elastycznie dysponować – jeśli dostają fundusze na dom dziecka, to nie mogą ich przeznaczyć na rodzinę zastępczą. Za mało jest domów pomocy społecznej, a na miejsce w nich niejednokrotnie trzeba czekać latami. Jednak kłopoty finansowe nie mogą zwalniać samorządów z aktywności oraz realizacji zadań publicznych. Działać da się na różne sposoby – np. gmina, która chce dożywić dzieci w szkołach, może obniżyć czynsz piekarzowi w zamian za dostarczanie do szkoły pieczywa.

Pamiętaj! Od 2023 roku możliwe jest prowadzenie usług sąsiedzkich, czyli świadczeń pomocy społecznej o charakterze opiekuńczym, które organizuje się w miejscu zamieszkania. Jest to forma wsparcia świadczona przez osoby blisko mieszkające, które w zamian są wynagradzane w formie pieniężnej przez gminę.

Powiatowe centra pomocy rodzinie powinny nieść pomoc i radzić w przypadkach alkoholizmu oraz narkomanii, zapewniać pomoc psychologa, gdy pojawia się przemoc w rodzinie. Domagaj się, by

Twoja gmina i Twój powiat współpracowały z organizacjami pozarządowymi. Żądaj, aby powstał program przeciwdziałania alkoholizmowi i zwalczania narkomanii, żeby była udzielana pomoc dzieciom z rodzin zagrożonych, a bezdomni otrzymali wsparcie. Apeluj o to, by władze organizowały zbiórki odzieży, tworzyły banki żywności, którą mogą oddawać biednym miejscowi producenci lub supermarkety. Namawiaj władze, aby w małych miejscowościach otwierały świetlice, w których osoby samotne, młodzież i dzieci będą ciekawie oraz twórczo spędzać czas.

Pamiętaj też o tym, że nie tylko gmina i powiat mają zadania z zakresu pomocy społecznej; województwo nie zostało z nich zwolnione. Samorząd województwa ma obowiązek prowadzić regionalne jednostki organizacyjne pomocy społecznej i regionalne ośrodki polityki społecznej. Ponadto musi organizować kształcenie, w tym prowadzić publiczne szkoły służb społecznych oraz szkolenia zawodowego kadr pomocy społecznej. Ma obowiązek uchylać programy dotyczące: przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, wyrównywania szans osób z niepełnosprawnościami, pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, współpracy z organizacjami pozarządowymi – po konsultacji z powiatami.

Zapytaj kandydata:

- Czy jeśli masz w rodzinie osobę chorą i niepełnosprawną, to możesz liczyć na pomoc opiekuńczą: zrobienie zakupów, sprzątanie, pielęgnację?
- Czy emeryt lub rencista będzie miał możliwość przebywania w klubie dziennym domu pomocy społecznej, tak by mógł zjeść tam obiad, spotkać znajomych, skorzystać z potrzebnej rehabilitacji?
- Czy planuje się zwiększyć liczbę miejsc w dziennych domach pomocy społecznej, tak żeby opiekunowie mogli podejmować działalność zarobkową?
- Czy w Twojej gminie prowadzi się już usługi sąsiedzkie? Czy w zamian za pomoc osobie jej wymagającej otrzymasz wynagrodzenie od gminy?
- Czy chory psychicznie znajdzie miejsce w dziennym domu pomocy, czy też pozostają mu jedynie szpital albo zamknięcie w domu?
- Czy gmina będzie oferować dzieciom z problemami i z trudnych rodzin świetlicę lub zajęcia pozalekcyjne?
- Gdzie będzie można zwrócić się o pomoc, gdy potrzebne okażą się wózek inwalidzki lub kule? Czy niepełnosprawni będą mogli dotrzeć do każdego urzędu i budynku publicznego?
- Czy gmina będzie zachęcała mieszkańców do tworzenia rodzin zastępczych w miejsce domów dziecka?
- Najtrafniejsze wsparcie to nie pieniądze, ale pomoc rzeczowa – a więc posiłek w jadalni, świetlica czy sklep z taną odzieżą. Czy w gminie będzie przybywało takich miejsc?
- Czy gmina poniesie odpłatność za pobyt jej mieszkańca w domu pomocy społecznej?
- Czy gmina prowadzi punkt/punkty, gdzie udzielane jest schronienie, zapewnia się posiłek i niezbędne ubrania osobom tego pozbawionym?

Kultura

Kultura, zwłaszcza w zestawieniu z ochroną zdrowia, oświatą i pomocą społeczną, to ten obszar działalności samorządowej, gdzie państwo pozostawia samorządom dużo swobody.

Samorzady przejęły większość teatrów, muzeów i filharmonii. Niestety różnie się w nich dzieje. Wprawdzie państwo dotuje kulturę, ale pieniędzy nie jest dużo, a obowiązek prowadzenia i utrzymania tych placówek spada na władze lokalne. Samorząd nie może wpływać na repertuar teatrów, musi natomiast

zadbać o ich stan i wyposażenie, stworzyć im finansowe warunki działania. Rozwój artystyczny może stymulować poprzez konkursy, stypendia i dotacje.

Każdy samorząd (gminy, powiatu i województwa) ma obowiązek prowadzenia co najmniej jednej biblioteki publicznej. Musi zatem zapewnić mieszkańcom dostęp do wartościowych książek dla dorosłych i dzieci poprzez sieć bibliotek publicznych. Samorząd powinien zachęcać do czytania, np. organizować konkursy czytelnicze, choćby ze skromnymi nagrodami. Może prowadzić na swoim terenie zbiórki książek, także używanych, aby umożliwić ich wymianę między czytelnikami.

Gmina powinna dbać o lokalne boiska, urządzenia sportowe i tereny rekreacyjne, wspierać lokalne kluby sportowe, tak aby mieszkańcy mieli różnorodną ofertę zajęć.

W każdej gminie powinno działać centrum kultury, choć niekoniecznie w formie zinstytucjonalizowanego gminnego (miejskiego) ośrodka kultury. Gminy powinny przyciągać do tych placówek ludzi, którzy mają pomysły na ożywienie kultury: umieją poprowadzić zespół teatralny czy plastyczny. Jeśli mieszkańcy poczują, że sami mogą prowadzić własny teatr, to pomogą budować dekoracje, zdobędą kostiumy i się zaangażują. Samorząd ma wiele sposobów, żeby zdobyć pieniądze na utrzymanie centrów kultury: akcje charytatywne i koncerty, wynajem sal na wesela lub nawet organizowanie przyjęć urodzinowych.

Obowiązkiem gminy jest prowadzenie chociaż jednej placówki wychowania pozaszkolnego: są to najczęściej wiejskie świetlice czy młodzieżowe domy kultury, które powinny organizować czas wolny dzieci, proponować im różnego rodzaju kółka zainteresowań, zespoły muzyczne, taneczne bądź teatralne. Walcz o to, by Twoje dziecko miało gdzie rozwijać zainteresowania, by miejscem jego zabaw nie była jedynie ulica!

Zapytaj kandydata:

- Jakie placówki kulturalne w gminie znajdują się w trudnej sytuacji? Które z nich zostaną wsparte przez władze i w jakiej formie? Gdzie i w jaki sposób będzie szukał pieniędzy na dofinansowanie takich placówek?
- Jakie inicjatywy (muzyczne zespoły młodzieżowe lub folklorystyczne, teatry amatorskie, zespoły taneczne, stowarzyszenia regionalne, kluby sportowe itp.) mogą liczyć na poparcie?
- Jakie są propozycje kalendarza imprez kulturalnych na najbliższy rok? Czy zostaną zaplanowane środki finansowe i organizacyjne niezbędne dla realizacji tych projektów?
- Czy kandydat zna ludzi, którzy byliby zainteresowani wspieraniem działalności kulturalnej na terenie gminy? Czy widzi możliwość, aby zaangażować w sprawy promocji kultury miejscowych przedsiębiorców, media, parafie, szkoły, organizacje pozarządowe?
- Czy prywatne instytucje kulturalne mogą liczyć na pomoc z budżetu samorządu?
- Czy istnieją samorządowe instytucje kultury, które mogłyby przejąć prywatni inwestorzy? Czy mogą oni liczyć na wsparcie ze strony samorządu?
- Czy kandydat ma pomysł na zwiększenie czytelnictwa wśród mieszkańców danego samorządu?
- Czy będą wspierane lokalne kluby sportowe, tak aby proponowały mieszkańcom bogatszą ofertę zajęć? Jakie inne działania zostaną podjęte w celu zachęcania mieszkańców do uprawiania sportu?
- Czy samorząd mógłby wypracować standard dostępu do kultury na wzór ochrony zdrowia – tzw. koszyk gwarantowanych świadczeń kulturalnych, który obejmowałby np. określoną liczbę biletów do teatrów czy muzeów rocznie?
- Czy na terenie gminy władze zamierzają utworzyć park kulturowy?

- Jak władze samorządowe zamierzają walczyć z chaosem reklam, billboardów i szyldów? Jaką strategię przewidują w zakresie utrzymania zabytków?
- Jakie zadania w zakresie kultury sejmik województwa zamierza wpisać do strategii rozwoju regionalnego?

Usługi komunalne

Wiemy, że władze gminne powinny zapewnić nam bieżące i nieprzerwane zaspokajanie zbiorowych potrzeb, świadcząc usługi powszechnie dostępne. Do obowiązków władz gminy należy zapewnienie nam ciepła, wody, światła i gazu w mieszkaniach, a jeżeli jest to mieszkanie komunalne – także dbanie o jego remont i utrzymanie w czystości. Gmina musi dbać o nasze otoczenie: równe i estetyczne chodniki, oświetlone oraz oznakowane ulice, zadbane parki, skwery, zieleńce i trawniki, dobrze utrzymane targowisko miejskie czy porządek na cmentarzu komunalnym. Ponadto ma zapewnić funkcjonowanie publicznych środków lokomocji, a wszystkim dzieciom zorganizować dowóz do szkół. Lokalne władze ustalają wysokość cen biletów i częstotliwość kursów, zamykają, tworzą lub przedłużają linie autobusowe lub tramwajowe. Odpowiadają za stan dróg i komunikację na drogach lokalnych. Powiat z kolei dba o drogi między gminami oraz bierze odpowiedzialność za dowóz dzieci do szkół ponadpodstawowych.

Gmina nie musi świadczyć usług sama, lecz może to robić przez wyspecjalizowane firmy. Usługi tych firm muszą być ustalone w drodze jawnego przetargu, a radni powinni wybrać ofertę nie tylko tania czy znaną, ale też fachową. Samorządy uczą się stawiać warunki jako największy, wiarygodny i przewidywalny klient.

Zapytaj kandydata:

- Czy gmina zajmie się modernizacją oraz rozwojem sieci wodociągowej, grzewczej, kanalizacyjnej i gazowej? Kiedy i gdzie nastąpią zmiany?
- Czy mieszkańcy będą musieli ponosić dodatkowe koszty związane z rozwojem np. sieci kanalizacyjnej, a także przyłączem do niej?
- Które odcinki dróg będą remontowane w gminie, powiecie i województwie?
- Czy poprawi się możliwość dojazdu do gminy i wyjazdu z niej? Co gmina zrobi w sprawie lepszego funkcjonowania linii kolejowych, dobrej częstotliwości kursowania pociągów lub autobusów?
- Czy planowane jest zwiększenie, czy raczej zmniejszenie połączeń komunikacji autobusowej? Co z mieszkańcami, którzy już zostali „wykluczeni transportowo”, ponieważ mieszkają w małych miejscowościach, przez które nie przejeżdża ani jeden autobus? Czy jest jakiś plan zmiany tej sytuacji?
- Czy planowane są nowe inwestycje w samorządzie (most, droga, bezkolizyjne skrzyżowanie)?
- W jakich instytucjach bądź funduszach samorząd zamierza szukać dodatkowych źródeł finansowania inwestycji w dziedzinie infrastruktury komunalnej?
- Czy kandydat widzi możliwość partycypacji mieszkańców w kosztach inwestycji? Co sądzi o obligacjach gminnych na ten cel?
- Jakie inwestycje można by realizować wspólnie z sąsiednimi gminami? Czy mogą powstać międzygminne (powiatowe) inwestycje, takie jak oczyszczalnia ścieków, wysypisko śmieci, spalarnia odpadów, obwodnica, a nawet wodociągi?
- Czy powinno się urynkować zarząd w niektórych dziedzinach gospodarki gminy (np. w administracji zasobami mieszkaniowymi), tak aby zadania w tych sferach przejęły firmy prywatne? Jeśli tak, to w jakim zakresie?

- Czy w budynkach będących własnością gminy poprawi się standard? Czy planowane są remonty, wymiana i modernizacja podstawowych instalacji, założenie paneli fotowoltaicznych? Jeśli tak, to w których budynkach?
- Czy gmina powinna realizować program budownictwa komunalnego dla biedniejszych mieszkańców?
- Czy gmina zamierza zwiększyć zasoby mieszkaniowe, a w tym celu stworzyć towarzystwa budownictwa społecznego dla ludzi pracujących, których jednak nie stać na wzięcie kilkuset tysięcy kredytu mieszkaniowego?
- Czy gmina powinna sprzedać swoje zasoby mieszkaniowe? Jeśli tak, to na jakich warunkach?
- Co samorząd mógłby zrobić, żeby podnieść jakość i ewentualnie obniżyć cenę usług komunalnych oraz mediów, np. sprzątnięcia ulic, produkcji wody czy wywozu nieczystości?
- Kiedy plan zagospodarowania przestrzennego obejmie ponad 60% powierzchni gminy?
- Jakie działania samorząd zamierza podjąć w celu walki z elektrośmieciami?

Wspieranie przedsiębiorczości

Gminy i powiaty nie mogą prowadzić własnej działalności gospodarczej, ale powinny przyciągać firmy oraz ułatwiać im życie poprzez sprawną obsługę w urzędach i przyjazną politykę podatkową. Z kolei województwa samorządowe mają obowiązek stworzenia strategii rozwoju województwa, która powinna obejmować także obszary związane ze wspieraniem przedsiębiorczości, takie jak pobudzanie aktywności gospodarczej czy podnoszenie konkurencyjności i innowacyjności działań gospodarczych na terenie województwa. W obrębie zaś polityki rozwoju województwa samorząd powinien tworzyć warunki rozwoju gospodarczego, w tym kreować rynek pracy, rozwój nauki, jak również stymulować współpracę między sferą nauki a biznesem.

Mówiąc prościej – żeby przyciągać firmy i inwestorów, trzeba się najpierw „pokazać światu”. Gminy wydają foldery i ulotki, zakładają strony internetowe, często jednak mają za mało pieniędzy na profesjonalną reklamę. Po co każda gmina ma się promować oddzielnie? Lepiej, żeby zrobił to powiat dla wszystkich swoich gmin i wynajął do tego profesjonalną firmę. Powiat może także pozyskać pomoc agencji rolnych, które np. przekażą gminie ziemię pod inwestycje. Warto też, by współpracował z izbami gospodarczymi, cechami rzemiosł lub organizacjami pracodawców na swoim terenie oraz ustalił z nimi wspólną strategię rozwoju gospodarczego.

Z kolei gminy mogą np. obniżyć opłaty za lokale, zakładać inkubatory przedsiębiorczości i parki przemysłowe, które skupiają na jednym obszarze – blisko arterii przelotowych, kolei czy szlaku wodnego – różne firmy i zakłady usługowe. Gmina zwalnia te przedsiębiorstwa na czas „rozruchu” z podatku od nieruchomości, co stanowi dodatkową zachętę inwestycyjną.

Gminy nie są bezpośrednio odpowiedzialne za zwalczanie bezrobocia (rola ta została przypisana powiatom). Mogą jednak i powinny podejmować opisane wyżej działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, a w ten sposób pośrednio wpływać na poziom zatrudnienia.

Bezpośrednia odpowiedzialność za walkę z bezrobociem spoczywa na powiatach, które prowadzą powiatowe urzędy pracy (wchodzące w skład powiatowej administracji zespolonej). Urzędy te powinny dbać o współpracę z miejscowymi przedsiębiorcami, pozyskiwać oferty pracy i zabiegać o środki (np. z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej) na szkolenia i doradztwo dla bezrobotnych. Dane z urzędu pracy powinny być brane pod uwagę przy ustalaniu sieci i profilu szkół ponadgimnazjalnych, tak by

nie produkowały one bezrobotnych absolwentów. Samorządy powinny także wspierać przedsiębiorczość poprzez inicjatywy, które mają na celu poprawę świadczenia usług publicznych.

Zapytaj kandydata:

- Czy gmina (powiat, województwo) ma strategię rozwoju przedsiębiorczości? Jaką strategię proponuje kandydat?
- Co mogą zrobić władze gminy, aby ułatwić rejestrację działalności gospodarczej? Czy zdaniem kandydata samozatrudnienie może być skuteczną formą zwalczania bezrobocia? Jeśli tak, to co władze lokalne mogą zrobić, by je wspierać?
- W jaki sposób władze gminy powinny pomagać organizacjom wspierającym przedsiębiorczość, a jeśli nie ma takich organizacji, to jak inicjować ich powstanie?
- Czy należy obniżyć podatki gminne i inne opłaty dla przedsiębiorców? Czy obniżka ma dotyczyć wszystkich czy tylko niektórych? Jakie kryteria ustalania wysokości tych opłat proponuje kandydat?
- Czy władze gminy w wystarczającym stopniu konsultują swoje decyzje z lokalnymi przedsiębiorcami i ich organizacjami? Jeśli nie, to jakie dodatkowe formy współpracy proponuje kandydat? Co należy zrobić, aby zapewnić przejrzystość tych kontaktów, tak aby uniknąć podejrzeń o korupcję albo faworyzowanie swoich znajomych?
- Jakiego typu inwestycje są potrzebne gminie? Jaka część tych inwestycji może być realizowana z wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej (np. funduszy strukturalnych)?
- Jakie działania należy podjąć, aby przyciągnąć inwestorów do samorządu? Czy gmina posiada aktualny plan zagospodarowania przestrzennego? Kiedy powstanie plan ogólny gminy?
- Jak samorząd zamierza poprawić infrastrukturę dla biznesu: techniczną (drogi, tereny inwestycyjne, łączność itp.) oraz instytucjonalną (informacja, porady, pomoc)?
- Czy dotychczasowe działania promujące gminę jako dobre miejsce do inwestowania są wystarczające? Jeśli nie, to co jeszcze należy zrobić?
- Jakie działania będą prowadzone w celu dostosowania umiejętności osób poszukujących pracy do oczekiwań przedsiębiorców?
- Jakie działania kandydat na radnego sejmiku województwa przewiduje w celu podnoszenia poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki województwa?

Estetyka przestrzeni publicznej w samorządzie

Estetyka przestrzeni publicznej jest czymś ważnym, bo to właśnie ona stanowi nasze wizualne otoczenie. Na co dzień najbardziej widocznym przejawem działania samorządu jest stan ulic, budynków, skwerów i innych terenów miejskich. Dziurawe drogi i chodniki, obdrapane oraz zabazgrane budynki, zaniedbane parki, brak oświetlenia, nadmiar śmieci w przestrzeni, wszechobecne billboardy, reklamy (wiszące nawet od poprzednich wyborów) – to wszystko nie świadczy dobrze o gospodarzu, czyli o władzach gminy lub powiatu.

Gmina musi dbać o rozwój i stan dróg gminnych, a powiat – powiatowych. Powinny one być regularnie naprawiane, a w zimie odśnieżane. Podobnie stan chodników i przejść dla pieszych oraz ich oświetlenie zależą od działań gospodarza terenu, który powinien dbać o to, aby spacer chodnikiem nie kończył się wypadkiem i koniecznością zakładania gipsu. A jeśli teren należy do podmiotu prywatnego, to właściwe straże powinny kontrolować, czy on także dopełnia swoich obowiązków.

Wygląd naszej miejscowości wpływa oczywiście na jej rozwój i zadowolenie mieszkańców – turystów nie przyciągną widok zaniedbanego rynku i brak miejsc wypoczynku. W parku każdy z nas chciałby z przyjemnością odpoczywać, a nie musieć go omijać jako miejsce brudne i niebezpieczne. Dzieci powinny

mieć gdzie się bawić i rozwijać ruchowo, ścieżki rowerowe mają stanowić element stały infrastruktury drogowej każdej gminy, a chodniki i przejścia należy dostosować do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Zaufania inwestorów nie wzbudzi panujący wszędzie brud i bałagan, bo to źle świadczy o zdolności władz do zarządzania i współpracy z różnymi instytucjami. Zaniedbana przestrzeń wspólna z pewnością zniechęci też młodych ludzi do związania się na stałe z daną miejscowością.

Zapytaj kandydata:

- Czy ma pomysł na atrakcyjne zagospodarowanie głównych miejsc w mieście i stworzenie dodatkowych atrakcji dla turystów?
- Czy w gminie będą zrealizowane inwestycje poprawiające wygląd miasta?
- Czy gmina opracuje plan rozwoju dróg gminnych?
- Czy gmina zamierza dbać o czystość parków miejskich? Czy stworzy nowe place zabaw dla dzieci? Czy zostaną zmodernizowane te, które już istnieją?
- Czy w gminie powstaną nowe ścieżki rowerowe? Jeśli tak, to gdzie?
- Czy budynki gminne będą remontowane? Czy kandydat ma pomysł na wprowadzenie jednolitego charakteru sztyldów na zabytkowych kamienicach?
- Czy gmina będzie przeznaczać pieniądze na nowe oświetlenie ulic (w tym z panelami fotowoltaicznymi) i budowę chodników (lub wymianę starych), tak aby były one dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami?
- Czy opowie się za podjęciem uchwały krajobrazowej, dzięki której zniknie chaos z reklamami i billboardami?
- Czy przewiduje przyjmowanie od mieszkańców pomysłów mających na celu poprawę wyglądu miejscowości?
- Co samorząd zamierza zrobić z terenami poindustrialnymi (szczególnie przy traktach kolejowych), które nie tylko szpecą miejscowość, ale też stwarzają ryzyko dla mieszkańców?

Mądrze zarządzany samorząd to także przyjazny i przejrzysty urząd

Każdy samorząd (gmina, powiat, województwo) jest odpowiedzialny za opracowanie i realizowanie strategii rozwoju samorządu (gminnego, powiatowego, województwa), czyli programu działań umożliwiających realizację celów korzystnych dla ogółu mieszkańców. Dobrze zarządzany samorząd powinien posiadać aktualną i rzeczywiście wdrażaną strategię, tak żeby nie były to tylko z roku na rok przepisywane plany, do których sami radni nie przywiązują już żadnej wagi. W sprawnie funkcjonującym samorządzie podejmuje się wysiłki, aby na realizację choćby części zadań pozyskać środki zewnętrzne, np. z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, bądź podejmować współpracę z przygotowanymi do tego celu organizacjami pozarządowymi.

Realizacja strategii, a także wielu działań, za które odpowiada samorząd, spoczywa na urzędzie. Na przykład w urzędzie gminy zarejestrujesz działalność gospodarczą, załatwisz zezwolenie, jeśli chcesz otworzyć sklep, firmę usługową, produkcyjną albo artystyczną, otrzymasz pozwolenie na budowę domu czy zakładu, zezwolenie na sprzedaż i serwowanie alkoholu, zgodę na zorganizowanie imprezy. W urzędzie tym zawrzesz ślub, dostaniesz akt urodzenia i zgonu, dowód osobisty, meldunek i wymeldowanie, numer PESEL. Do urzędu gminy zwrócisz się, jeśli chcesz zaadaptować na mieszkanie np. strych lub suterенę w lokalu komunalnym, masz zamiar wynająć lub wykupić mieszkanie komunalne, kupić czy wydzierżawić działkę gminną.

W starostwie powiatowym załatwisz sprawy geodezyjne, nadzór budowlany nad Twoją budową, zmianę przeznaczenia gruntu, np. z rolniczego na budowlany. Tam także zarejestrujesz pojazd i dostaniesz prawo jazdy. W starostwie ponadto otrzymasz paszport, jeśli powiat, by ułatwić życie mieszkańcom, udostępnił swoje pomieszczenia na formalności paszportowe.

W urzędzie marszałkowskim z kolei uzyskamy licencję na przewóz osób, zezwolenie na korzystanie w sposób szczególny z dróg wojewódzkich (np. organizowanie maratonu), uiścimy opłatę za emisję zanieczyszczeń powietrza czy otrzymamy pozwolenie na organizowanie zbiórek publicznych, które przekraczają jeden powiat.

Pamiętaj, że od decyzji organu (wójta, burmistrza, prezydenta miasta, starosty, marszałka województwa) możesz się odwołać do samorządowego kolegium odwoławczego lub wojewody (w zależności od tego, czy dana sprawa należała do zadań własnych samorządu, czy też była zlecona przez administrację rządową). Organ ma obowiązek podać Ci na dokumencie z decyzją informację, gdzie się masz odwołać i jak szybko musisz to zrobić, by sprawa się nie przedawniła.

Wielu z nas nie wie, kto za co odpowiada, i źle adresuje dokumenty. Dlatego w urzędzie powinno funkcjonować centrum informacyjne, gdzie urzędnik sprawdza, czy pismo jest dobrze zaadresowane, oraz kieruje petenta do odpowiedniego pokoju. Kodeks postępowania administracyjnego daje maksimum 30 dni na załatwienie sprawy, ale przecież są sprawy, które można załatwić w godzinę. Dlatego jeśli organ przekroczy termin, po prostu złóż skargę na przewlekłe prowadzenie postępowania.

Pamiętaj! Składaj wszystko na piśmie, żądaj pokwitowania na kopii dokumentu. Kieruj skargi do wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty lub marszałka województwa w każdym przypadku nieuczciwości, braku szacunku czy niekompetencji. To nie jest pieniądze, lecz zwracanie uwagi na to, że coś źle funkcjonuje, a tylko dzięki wiedzy o tym możliwe są reakcja i zmiana na lepsze.

Władze lokalne mają obowiązek informowania mieszkańców o działaniach, które podejmują. Wiele samorządów robi to za pośrednictwem często aktualizowanych stron internetowych, a także poprzez wydawanie biuletynów informacyjnych albo bezpośrednie kontakty wójta (burmistrza, prezydenta miasta) oraz radnych z mieszkańcami. Podobnie jest w przypadku powiatu i województwa samorządowego. Ponadto władze samorządowe mają obowiązek prowadzenia przejrzystego naboru na stanowiska urzędnicze, zawsze w formie otwartego konkursu.

Pamiętaj jednak, że to, czy samorząd jest mądrze zarządzany, zależy przede wszystkim od Ciebie. Od tego, czy pójdziesz na wybory i świadomie wybierzesz swoich kandydatów, a także od tego, czy bierzesz udział w inicjatywach mieszkańców, czy zgłaszasz własne propozycje inwestycyjne w budżecie obywatelskim, czy interesujesz się posiedzeniami rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa. Ty decydujesz o samorządzie!

Zapytaj kandydata:

- Jeśli samorząd (gmina, powiat, województwo) nie posiada aktualnej strategii, to może należy ją przygotować? Jaka powinna być w tym rola mieszkańców?
- W jakiej formie informacje na temat budżetu powinny być dostępne dla mieszkańców? Co można zrobić w celu zwiększenia rzeczywistego wpływu mieszkańców na pracę nad budżetem?
- Czy władze gminy, powiatu i województwa podejmują działania na rzecz pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania? Jak zwiększyć skuteczność tych starań?

- Jak usprawnić pracę urzędu gminy, starostwa, urzędu marszałkowskiego? Czy część spraw będzie można załatwić przez internet lub telefonicznie (czy łatwo się będzie dodzwonić)? Czy zwiększy się liczba okienek lub zostaną przedłużone godziny przyjęć? Czy będą szkolenia dla urzędników?
- Jak ułatwić obywatelowi dostęp do informacji o trybie załatwiania spraw, niezbędnych dokumentach, przysługujących mu prawach, np. do składania skarg i wniosków? Czy będzie uruchomiony punkt informacyjny, czy zostaną udostępnione wzory pism urzędowych i wyciągi z przepisów?
- Czy urzędnik, który nie załatwi sprawy w terminie i nie powiadomi o przyczynach zwłoki, będzie ponosił konsekwencje?
- Czy i w jaki sposób można złożyć skargę, tak żeby nie być później napiętnowanym przez urzędników?
- Czy urzędnicy powinni posiadać kodeks etyczny opracowany z ich udziałem? Jakie zasady mają znaleźć się w kodeksie? Czy w urzędzie danej gminy, powiatu, województwa istnieje taki zbiór zasad, którymi urzędnicy muszą się kierować? Co w sytuacji, gdy ich nie przestrzegają?
- Czy stanowiska w urzędzie będą obsadzane w drodze otwartego konkursu? Czy zasady konkursu staną się powszechnie dostępne?
- Czy kandydat ma pomysł, w jaki sposób ograniczyć nepotyzm w urzędzie, tak żeby nie pracowała w nim jedna rodzina (co szczególnie jest widoczne i dotkliwe w małych gminach)?
- W jaki sposób można usprawnić współpracę urzędu z organizacjami pozarządowymi? Czy zasady i formy tej współpracy powinny zostać opisane w programie, zgodnie z obowiązującym prawem, oraz czy należy je udostępnić na stronie internetowej urzędu?
- Jak skuteczniej można informować mieszkańców o działaniach władz? Czy strona internetowa urzędu będzie się rozwijała? Czy będą podejmowane działania ułatwiające mieszkańcom dostęp do internetu?
- Czy samorząd zamierza zainwestować w przyjazną stronę internetową, która nie tylko zawiera niezbędne informacje BIP, ale która także mogłaby być forum komunikowania się z mieszkańcami, jak również między mieszkańcami?
- Jakie działania przewiduje kandydat, żeby zachęcić mieszkańców do uczestniczenia w życiu samorządu?

Justyna Przedańska – doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Ustroju Administracji Publicznej w Instytucie Nauk Administracyjnych na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego; sekretarz redakcji miesięcznika „Samorząd Terytorialny” oraz zastępca redaktora naczelnego kwartalnika „Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych”.

Fundacja im. Stefana Batorego

Sapieżyńska 10a
00-215 Warszawa
tel. (48-22) 536 02 00
fax (48-22) 536 02 20
batory@batory.org.pl
www.batory.org.pl

Teksty udostępniane na licencji
Creative Commons. Uznanie autorstwa
na tych samych warunkach
3.0 Polska (CC BY SA 3.0 PL)

Redakcja: Joanna Liczner
Korekta: Agnieszka Łodzińska
Warszawa 2024
ISBN 978-83-67750-69-1